

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-4084-0

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	27.5.2019
Tekijät	Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä	
Julkaisun nimi	Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43	
Diaari/hankenumero	STM008:00/2019	Teema Lastensuojelu, jälkihuolto
ISBN PDF	978-952-00-4084-0	ISSN PDF 2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4084-0	
Sivumäärä	22	Kieli suomi
Asiasanat	Lastensuojelu, jälkihuolto	
Tiivistelmä	<p>Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 17.1.2019 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää, kuinka lastensuojelun jälkihuoltoa tulisi uudistaa aikuistumisen tueksi niin, että se riittävällä tavalla vahvistaisi nuorten aikuisten toimintakykyä ja itsenäistä toimijuutta, tukisi opiskelua sekä työelämään siirtymistä ja muuta integroitumista yhteiskuntaan sekä vähentäisi huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Työryhmän puheenjohtajana toimi professori Juho Saari Tampereen yliopistosta ja sihteerinä neuvotteleva virkamies Annika Parsons sosiaali- ja terveysministeriöstä.</p> <p>Työryhmä ehdottaa, että lastensuojelun jälkihuolto uudistetaan täysi-ikäisten nuorten osalta tavoitteelliseksi ja räätälöidyksi nuorten aikuistumisen ja itsenäistymisen tueksi. Nuoren edun mukaisen kokonaisratkaisun ja syrjäytymisen vähentämisen onnistuminen edellyttää uudenlaista eri sektoreiden kokonaisvaltaista ja koordinoitua yhteistyötä eri hallinnonalojen irrallisten palvelujen sijaan.</p> <p>Työryhmän keskeiset ehdotukset ovat:</p> <ol style="list-style-type: none">1) Aikuistumisen tukemiseksi säädetään erillislaki, joka tukee nuoria aikuisia, jotka ovat aikaisemmin olleet lastensuojelun sijoittamina tai muuten rinnastettavissa tuohon ryhmään (työryhmän esityksessä tarkemmin määritellyllä tavalla);2) Uuden lainsäädännön toimeenpanoa tuetaan erillisellä "Aikuistumisen tuen ohjelmalla"; ja3) Arvioidaan uudelleen jälkihuollon taloudellinen tuki nuorten aikuisten osalta ja uudistetaan se aikuistumisen taloudelliseksi tueksi.	
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö	
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Presentationsblad

Utgivare	Social och hälsovårdsministeriet	27.5.2019
Författare	Arbetsgruppen för att reformera barnskyddets eftervård	
Publikationens titel	Arbetsgruppen för att reformera barnskyddets eftervård Utvecklingsgruppens slutrapport.	
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2019:43	
Diarie- /projektnummer	STM008:00/2019	Tema barnskyddet, eftervård
ISBN PDF	978-952-00-4084-0	ISSN PDF 2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4084-0	
Sidantal	22	Språk Finsk
Nyckelord	barnskyddet, eftervård	
Referat	<p>Den 17 januari 2019 tillsatte social- och hälsovårdsministeriet en arbetsgrupp med uppgift att utreda hur barnskyddets eftervård kunde revideras för att stödja övergången till vuxenlivet så att den i tillräcklig grad stärker unga vuxnas handlingsförmåga och eget aktörskap, stöder studier samt övergången till arbetslivet och annan integration i samhället. Eftervården ska också minska överföringen av utsatthet från en generation till en annan. Ordförande för arbetsgruppen är professor Juho Saari från Tammerfors universitet och sekreterare är Annika Parsons, konsultativ tjänsteman från social- och hälsovårdsministeriet.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår en revidering av eftervården inom barnskyddet när det gäller myndiga unga så att den blir ett målinriktat och skräddarsytt stöd för unga på tröskeln till att bli vuxna och självständiga. För att få till stånd en helhetslösning som gagnar de unga och minska marginaliseringen krävs det en ny typ av övergripande och samordnat samarbete mellan olika sektorer istället för lösryckta tjänster inom olika förvaltningsområden.</p> <p>Arbetsgruppens viktigaste förslag är:</p> <ol style="list-style-type: none">1) För att stödja övergången till vuxenlivet stiftas en speciallag som stöder unga vuxna som tidigare varit placerade av barnskyddet eller som annars kan jämföras med den gruppen (på det sätt som närmare definieras i arbetsgruppens förslag);2) genomförandet av den nya lagstiftningen stöds med ett separat program "Stöd för övergången till vuxenlivet"; och3) det ekonomiska stödet för eftervården ses över när det gäller unga vuxna och omvandlas till ett ekonomiskt stöd för övergången till vuxenlivet.	
Förläggare	Social- och Hälsovårdsministeriet	
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Description sheet

Published by	Ministry Social Affairs and Health	27.5.2019	
Authors	Working group to reform after-care		
Title of publication	Report of the Working group to reform after-care		
Series and publication number	Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2019:43		
Register number	STM008:00/2019	Subject	child welfare, after-care
ISBN PDF	978-952-00-4084-0	ISSN PDF	2242-0037
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4084-0		
Pages	22	Language	Finnish
Keywords	child welfare, after-care		
<p>Abstract</p> <p>On 17 January 2019, the Minister of Social Affairs and Health appointed a working group to reform child welfare after-care into adulthood support. The adulthood support should adequately strengthen the operating capacity and independence of young adults, support studies, the transition into the workplace and other integration into society, as well as reduce multi-generational deprivation. The working group was chaired by Professor Juho Saari from the University of Tampere, while Annika Parsons, Ministerial Adviser from the Ministry of Social Affairs and Health, acted as Secretary.</p> <p>According to the working group's proposal, after-care services should provide systematic and tailored support for young people who have reached the age of 18 to transition to adulthood and the development of their independence. To provide an overall solution in the best interests of young people and to successfully reduce marginalisation, different administrative branches need new kinds of comprehensive and coordinated co-operation instead of separate individual services.</p> <p>The working group made the following key proposals:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) A separate act to support transition to adulthood of young adults who have been placed in alternative care by child welfare services or who are in an otherwise comparable situation (as described in greater detail in the working group's report) should be enacted; 2) The execution of the new legislation should be supported with a separate "programme for transition to adulthood"; 3) The financial support of young adults in after-care should be reassessed and revised to financial support for transition to adulthood. 			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

1	JOHDANTO	9
2	TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET	13
2.1	Lainsäädännön muutosehdotus	13
2.2	Aikuistumisen tuen ohjelma.....	17
2.3	Jälkihuollon taloudellisen tuen uudelleen arviointi.....	18
2.4	Kustannukset	21

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖLLE

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän toimikaudeksi 21.1.2019–19.4.2019 selvittämään lastensuojelun jälkihuollon uudistamistarpeita.

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistarvetta arvioidessa työryhmän tuli tarkastella jälkihuoltoon oikeutettujen lasten ja nuorten hyvinvointia sekä palvelujen ja tuen tarvetta laajana kokonaisuutena. Jälkihuollon kohteena olevien lasten ja nuorten palvelut sekä tukitoimet muodostuvat erityisesti aikuisikään ehtineiden nuorten kohdalla merkittävässä määrin myös muun lainsäädännön perusteella ja muiden hallinnonalojen vastuulla olevista toimenpiteistä. Keskeisiksi nousevat muun muassa koulutus, työelämään siirtyminen, asuminen sekä taloudelliseen toimeentuloon liittyvät asiat.

Työryhmän tehtäväksi asetettiin selvittää, kuinka lastensuojelun jälkihuoltoa tulisi uudistaa aikuistumisen tueksi niin, että se riittävällä tavalla vahvistaisi nuorten aikuisten toimintakykyä (mukaan lukien kykyä käyttää olemassa olevia tukipalveluja) ja itsenäistä toimijuutta, tukisi opiskelua sekä työelämään siirtymistä ja muuta integroitumista yhteiskuntaan (perheellistyminen, harrastukset, nuoren läheisten tukiverkostojen vahvistaminen) sekä vähentäisi huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta mukaan lukien perheen kokonaisuus. Toimeksiantoon ei sisällynyt maahan ilman huoltajaa tulleita ala-ikäisiä turvapaikanhakijoita, joiden jälkihuolto toteutetaan kotoutumislainsäädännön nojalla.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin professori Juho Saari Tampereen yliopistosta.

Jäseniksi nimettiin sosiaalineuvos Marjo Malja sosiaali- ja terveysministeriöstä, sosiaalineuvos Elina Palola sosiaali- ja terveysministeriöstä (varapuheenjohtaja), erikoissuunnittelija Mikko Cortés Téllez opetus- ja kulttuuriministeriöstä, opetusneuvos Jukka Lehtinen opetus- ja kulttuuriministeriöstä, erityisasiantuntija Janne Savolainen työ- ja elinkeinoministeriöstä, erityisasiantuntija Tuula Tiainen ympäristöministeriöstä, erityisasiantuntija Sanna Kohvakka Rikosseuraamuslaitokselta, ohjelmajohtaja Miia Pitkänen Lastensuojelun keskusliitto ry:stä, toiminnanjohtaja Pia Sundell Barnvårdsföreningin

gen i Finland rf:stä, toimitusjohtaja Juha Kaakinen Y-säätiöstä, asiantuntija Helena Inkinen Pesäpuu ry:stä ja tukitoiminnan koordinaattori Tuure Oldendorff Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:stä.

Pysyväksi asiantuntijaksi nimettiin 28.2.2019 lähtien johtava sosiaalityöntekijä Minna Manelius Helsingin kaupungilta.

Sihteeriksi nimettiin neuvotteleva virkamies Annika Parsons sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Työryhmä kokoontui yhteensä 4 kertaa. Työryhmä on kuullut yllisosaalineuvos Aulikki Kananojaa, projektijohtaja Mika Pyykköä Sitrasta ja tutkimusprofessori Tarja Heinoa Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta. Työryhmälle on jaettu lisäksi kirjalliset lausunnot SOS-lapsikylältä, Pesäpuu ry:ltä, Pelastakaa Lapset ry:ltä, Auta Lasta ry:ltä, Nuorten Ystävät ry:ltä sekä Osallisuuden aika ry:ltä. Myös Elina Pekkarisen, Olli Alasen, Veronika Honkasalon, Susanna Hoikkalan, Päivi Känkäsen, Matti Salmisen ja Raul Vauhkoson kirjallinen esitys on jaettu työryhmälle.

Saatuaan työnsä valmiiksi, työryhmä jättää loppuraporttinsa sosiaali- ja terveysministeriölle.

Helsingissä 26. päivänä huhtikuuta 2019

Juho Saari

Marjo Malja

Elina Palola

Mikko Cortés Téllez

Jukka Lehtinen

Janne Savolainen

Tuula Tiainen

Sanna Kohvakka

Miia Pitkänen

Pia Sundell

Juha Kaakinen

Helena Inkinen

Tuure Oldendorff

1 JOHDANTO

Nykytila

Vuonna 2017 lastensuojelun toimenpiteenä kodin ulkopuolelle sijoitettiin 17 956 lasta, joista huostaan otettuina oli 10 526. Vuonna 2016 laitos- ja perhehoidon käyttökustannukset olivat noin 750 miljoonaa €. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan jälkihuolto on järjestettävä sijaishuollon päättymisen jälkeen sekä avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle kuin em. tavalla lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle.

Jälkihuollon tarkoitus on tukea lapsen tai nuoren kotiutumista lastensuojelun sijaishuollosta tai tukea nuoren itsenäistymistä. Jälkihuolto perustuu lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin ja sen sisältö (tarvittava tuki ja palvelut) kirjataan lapselle tai nuorelle laadittavaan jälkihuoltosuunnitelmaan. Jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren taloudellisen toimeentulon ja tarpeen mukaisen asumisen turvaamisesta on erillinen säädös. Myös jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren itsenäistymisvarat ja niiden maksamisajan kohta määritellään laissa. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. 1.1.2020 alkaen jälkihuolto-oikeus nousee 25 vuoteen, mikä aiheuttaa sekä merkittäviä taloudellisia kustannuksia että korostaa julkisen vallan vastuuta jälkihuollon rakenteellisesta ja toiminnallisesta uudistamisesta.

Vuonna 2017 jälkihuollossa olevia lapsia ja nuoria oli yhteensä 7 894. 18–20-vuotiaiden nuorten määrä lisääntyi jälkihuollossa 1,5 prosenttia vuodesta 2016 vuoteen 2017. Lastensuojelun avohuollossa oli vuoden 2017 aikana 55 884 lasta ja nuorta, eli jälkihuollon asiakkaiden osuus kaikista avohuollon asiakkaista oli 14 %. Vuosittain noin 1 500 sijoitettua saavuttaa täysikäisyyden. Oletettavasti suuri osa heistä jatkaa jälkihuollon asiakkaina. Jälkihuollossa olevista asiakkaista 18 vuotta täyttäneitä nuoria on noin 86 %. Jälkihuoltona saatujen palvelujen sisällöstä ei ole tilastotietoa.

Nykytilan haasteet

Nuorten määrä lastensuojelun asiakkaissa on kasvanut ja eniten sijoitetaan kiireellisesti 15-vuotiaita eri tavoilla oireilevia tai turvan tarpeessa olevia nuoria.

Jälkihuollon piirissä olevat voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään: kevyttä tukea ja paljon tukea tarvitseviin. Kevyttä tukea tarvitsevat selviävät aikuistumisvaiheesta ilman suurempia haasteita. Heidän palvelujärjestelmänsä on riittävä, eikä juurikaan eroa muiden aikuistuvien nuorten elämän haasteista. Paljon tukea tarvitsevilla lapsilla

ja nuorilla on hyvin monimuotoisia, kompleksisia ja kumuloituvia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia, jotka alentavat heidän toimintakykyään. He jäävät liian usein tavoitteellisen ja kokonaisvaltaisen tuen ulkopuolelle eivätkä saa tai kykene ottamaan vastaan riittävää apua arjessa selviytymiseen elämän eri alueilla (muun muassa asuminen haasteet, päihde- ja mielenterveysongelmat, ylivelkaantuminen ja talouden suunnittelu, hygienia ja terveys sekä koulutukseen ja työelämään integroituminen). Myös nuorten opiskeluvalmiuksien ja työ- ja toimintakyvyn kartoituksessa on ollut puutteita. Mitä useammalla elämän osa-alueella ja mitä enemmän nuorella on tuen tarvetta, sitä suurempi riski hänellä on pudota palvelujen väliin ja syrjäytyä.

Monilla lastensuojelun asiakkailla koulunkäyntiin motivoituminen on vaikeaa, ja peräti puolet sijaishuollossa olleista jääkin vaille toisen asteen koulutusta. THL:n tutkimusaineiston perusteella 77 % koulukotiin sijoitetuista jää pelkän perusasteen tutkinnon varaan, kun verrokkien vastaava luku on 21 %. Myös päihdediagnoosi yhdistyy matalaan koulutustasoon ja se puolestaan heikkoon työllistymiseen.

Jälkihuoltoon tulevien nuorten aikuisten elämässä on ollut keskimääräistä enemmän erilaisia elämänhallintaa aiheuttavia haasteita, mikä on johtanut mittavaan palvelujen kysyntään. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista 13–17 vuotiaista 53 % oli myös nuorisopsykiatrian asiakkaana. 60 % koulukotiin sijoitetuista on psykiatrinen diagnoosi; ikätovereiden vastaava luku on 7 %. Psykiatrisen avohoidon tarjoama tuki jälkihuollon aikana ei useinkaan riitä tukemaan huonokuntoista nuorta. Usein nämä nuoret ovat väliinpuottojia nuorten ja aikuisten peruspalveluissa ja jäädessään toistuvasti vaille pitkäkestoisia ja asiakaslähtöistä tukea ongelmat pahentuvat nopeasti.

Koulukodeissa on lastensuojelulain nojalla sijoitettuja lapsia ja nuoria, jotka tarvitsevat paljon erityistä ja erilaista tukea. Vuosittain viidessä valtion ja kahdessa yksityisessä koulukodissa on vain noin 300 lasta sijoitettuna, mutta näiden nuorten tuen tarve ei useinkaan pääty sijoituksen loppuessa. Kahdella kolmesta koulukotiin sijoitetusta nuoresta on aikuisiän rikostuomio, mikä vastaa 13-kertaista riskiä ikätovereihin verrattuna. Noin puolella koulukotitaustaisista on myöhempi väkivaltatuomio tai omaisuusrikkostuomio. Väkivaltarikokseen syyllistymisen riski on 18-kertainen ikätovereihin verrattuna. Koulukotitaustaisille naisille tehdään noin viisi kertaa ikätovereita useammin abortteja. Myös alaikäisenä lapsen saaminen on yleistä.

Erityisessä syrjäytymisvaarassa ovat koulukotinuorten lisäksi nuoret vangit ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaat. Yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus ovat ehdottoman vankeuden vaihtoehtoja, eli molemmissa on kyse varsin vakavista rikoksista. Myös nuorisorangaistus ja ehdollisesti rangaistun nuoren valvonta kohdistuvat niihin nuoriin, joilla on korkea rikoksen uusimisriski. Poikkileikkaustilaston (1.5.2018) mukaan vankilassa oli 15–17 vuotiaita yhteensä 4 ja vastaava luku vuonna 2017 oli 9. Tämän li-

säksi 15–17 vuotiaita yhdyskuntaseuraamusasiakkaita oli yhteensä 76, 18–20 vuotiaita oli vankilassa 87 ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita 463. Rikoksiin syyllistyneiden lasten ja nuorten määrä on pieni, mutta he tarvitsevat vaativaa ja vahvaa monialaista tukea.

Jälkihuolto ei ole valtakunnallisesti tasalaatuista ja toteutus riippuu kotikunnasta. Havainnollista jälkihuollon tilalle on se, että kattavia tilastoja siitä, mitä palveluja jälkihuollona järjestetään tai mitkä jälkihuollon kokonaiskustannukset ovat, ei ole saatavissa. Työryhmän keräämien mahdollisimman systemaattisten tietojen mukaan jälkihuollossa ei ole useinkaan riittävästi yhteen sovitettuja tukitoimia ja -palveluja tai vierellä kulkijoita. Aikuistuvien nuorten jälkihuollon palvelut ovat pirstaleisia. Kaikkein eniten apua tarvitsevat jäävät liian usein vaille tarvitsemaansa tukea, koska he eivät kiinnity palveluihin tai palvelujen tarjonta- ja tuotantotapa ei pysty kiinnittämään monilla eri tavoilla kuormitettuja nuoria omiin palvelupolkuihinsa.

Lastensuojelu jää usein myös liian yksin nuorten jälkihuollossa. Kun kouluttautumisen ja työllistymisen polut ja jälkihuollon tukipalvelut ovat hajallaan eri hallinnonaloilla, aiheuttavat erilaiset asenteet, ohjeet, lait ja palvelujen tarjoajat pahimmillaan nuorten putoamisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Koulutus ja vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaminen kuitenkin suojaisivat lapsia ja nuoria monilta sosiaalisilta ja terveydellisiltä ongelmilta kuten työttömyydeltä ja teinivanhemmuudelta. Palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmien tuotanto- ja organisointitapa ei vastaa nuorten tarpeisiin, toiveisiin ja odotuksiin, mikä aiheuttaa tyhjäkäyntiä ja satunnaisuutta.

Lähtökohdat

Usein jälkihuoltoon tuleville on kertynyt merkittävästi takamatkaa ikätovereihinsa nähden ja heidän mahdollisuutensa saavuttaa yhteiskunnassa tavanomainen elintaso, elämänlaatu ja elämäntavat ovat ikätovereitansa merkittävästi heikommat. Heidän kohdallaan on myös ylisukupolvisen huono-osaisuuden riski, joka toteutuessaan aiheuttaa heille itselleen ja heidän lapsilleen kärsimystä ja kuormitusta sekä huomattavia kustannuksia palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmälle. Työryhmän käsityksen mukaan palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmää on mahdollista uudistaa tavalla, joka parantaa merkittävästi nuorten mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan sen täysivaltaisina jäseninä. Tämä edellyttää kuitenkin lastensuojelun jälkihuollon muuttamista aikuistumisen tueksi, joka ei ole niinkään lastensuojelun viimeinen vaihe, vaan aikuistumisen ensimmäisiin askeluihin kohdennettu vaikuttava ja systemaattinen tuki, joka kantaa nuoret haastavien aikojen ylitse.

Aikuistumisen tuen tarpeesta ei ole epäselvyyttä. Jokainen nuori tarvitsee ympärilleen vähintään yhden tukevan ja kannustavan aikuisen, joka on tarvittaessa käytettävissä.

Harva lapsuuden kodistaankaan täysi-ikäistyvä nuori on valmis täysin itsenäisesti vastaamaan kaikesta omassa elämässään. Vanhemmat usein tukevatkin aikuistuvia nuoriaan pitkälle täysi-ikäisyyteen. Sijaishuolto päättyy nuoren täyttäessään 18 vuotta. Kun nuori itsenäistyy sijaishuollosta, hän on usein kasvussa ja kehityksessä jäljessä ikätovereihinsa nähden ja tarvitsee edelleen paljon tukea tai raskaita palveluja. Tukea tarvitsevalta nuorelta ei voida odottaa samalla kykyä hoitaa asioitaan itsenäisesti monimutkaisessa palveluverkostossa ilman vastuullisen aikuisen tukea. Näille nuorille on erityisen tärkeää taata riittävän intensiivinen ja katkeamaton tuki ja valmennus tarvittaessa aina työ- ja perhe-elämään kiinnittymiseen saakka. Ratkaisu on osin lainsäädännöllinen, mutta samalla on uudistettava lastensuojelun jälkihuollon toimintatapoja.

Vahvalla monialaisella tuella voidaan vahvistaa nuorten ihmis- ja perusoikeuksia sekä vähentää syrjäytymistä, inhimillistä kärsimystä ja niistä aiheutuvaa turvallisuusriskiä sekä kasvavia taloudellisia kustannuksia. Kokonaisvaltainen ja koordinoitu tuki tuottaa merkittävän taloudellisen säästön. Aiheesta on olemassa systemaattista näyttöä. Esimerkiksi intensiivinen, yksilöllisesti määrittyvä ja joustava jälkihuollon tuki kahtena ensimmäisenä vuotena sijoituksen päättymisen jälkeen siihen asti, kun nuori täytti 25 vuotta, tuotti merkittävää säästöä verrattuna siihen, että jälkihuollon tukea ei järjestetty. Säästöt suhteutettiin työttömyydestä, rikollisuudesta, sairaudesta, asumisesta ja lastensuojelusta aiheutuviin menoihin.

2 TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Työryhmä ehdottaa, että lastensuojelun jälkihuolto uudistetaan täysi-ikäisten nuorten osalta tavoitteelliseksi ja räätälöidyksi nuorten aikuistumisen ja itsenäistymisen tueksi. Nuoren edun mukaisen kokonaisratkaisun ja syrjäytymisen vähentämisen onnistuminen edellyttää uudenlaista eri sektoreiden kokonaisvaltaista ja koordinoitua yhteistyötä eri hallinnonalojen irrallisten palvelujen sijaan.

Työryhmän keskeiset ehdotukset ovat:

1. Aikuistumisen tukemiseksi säädetään erillislaki, joka tukee nuoria aikuisia, jotka ovat olleet lastensuojelun sijoittamina tai muuten rinnastettavissa tuohon ryhmään (työryhmän esityksessä tarkemmin määritellyllä tavalla);
2. Uuden lainsäädännön toimeenpanoa tuetaan erillisellä ”Aikuistumisen tuen ohjelmalla”; ja
3. Arvioidaan uudelleen jälkihuollon taloudellinen tuki nuorten aikuisten osalta ja uudistetaan se aikuistumisen taloudelliseksi tueksi.

Työryhmä ei aikataulusyistä tehnyt ehdotuksia alaikäisenä ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijoiden jälkihuoltoon rinnastettavista palveluista eikä asevelvollisuutta tai siviilipalvelusta suorittavien lastensuojelun jälkihuollon piirissä olevien henkilöiden tuen tarpeesta. Työryhmän näkemyksen mukaan nämä kaksi erilliskysymystä on otettava huomioon jatkovalmistelussa.

2.1 Lainsäädännön muutosehdotus

Jokaisella nuorella tulee olla näkymä tulevaisuuteen, mielekäs polku ja välineet edetä kohti koulutusta ja työtä. Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää lastensuojelun jälkihuollon lähtökohtien uudistamista niin, että palvelu muuttuu eteenpäin katsovaksi aikuistumisen tueksi samalla, kun sen painopistettä siirretään sosiaalihuollosta siihen kytkeytyviin muihin palveluihin. Koska lastensuojelun sijaishuollossa olleilla tai muutoin vastaavassa tilanteessa olevilla nuorilla tämä tavoite ei toteudu riittävästi, työryhmä ehdottaa, että heidän aikuistumisensa tukemiseksi säädettäisiin erillislaki.

Uudessa eri hallinnonalat yhdistävässä monisektoraalisessa laissa määriteltäisiin aikuistumisen tuen palvelukokonaisuus. Tätä tukee 1.1.2020 voimaan tuleva lastensuo-

jelulain muutos, jonka mukaan oikeus jälkihuoltoon päättyy viimeistään kun nuori täyttää 25 vuotta. Uudistuksen myötä koulutuksen, työelämään pääsyn ja elämönhallinnan osuus nuoren aikuisen palveluissa ja tukitoimissa korostuu entisestään. Uuden lainsäädännön nojalla eri professiot tukisivat toisiaan nuoren edun mukaisen kokonaisratkaisun varmistamiseksi ja syrjäytymisen torjumiseksi eri sektoreiden irrallisten palvelujen ja niihin ohjaamisen sijaan. Erillislainsäädännöllä varmistettaisiin myös rahoituksen riittävyys tarpeenmukaiseen ja oikein kohdennettuun tukeen.

Aikuistumisen tukeen olisi subjektiivinen oikeus 18–24 vuotiaalla nuorella samaan tapaan, kuin voimassaolevassa lastensuojelulaissa on säädetty oikeudesta jälkihuoltoon. Lisäksi subjektiivinen oikeus aikuistumisen tukeen olisi nuorilla, jotka esimerkiksi vankeus- tai rikosseuraamusrangaistuksen, toimintakyvyn puutteiden ja/tai kasautuneiden ongelmavyhtien (kuten elämönhallinnan ongelmien, asunnottomuuden, koulutuksen- ja työelämän ulkopuolella olemisen tms.) johdosta uhkaavat syrjäytyä. Oikeus aikuistumisen tukeen päättyisi viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta.

Aikuistumisen tuen tarpeen arvioinnin käynnistämisvastuu olisi sosiaalihuollolla, mutta muidenkin hallinnonalojen toimijat tai viranomaiset voisivat tehdä nuoren asiassa aloitteen. Nuoren kanssa laadittaisiin yksi kokonaissuunnitelma, jonka toteuttamisen tukemiseksi eri hallinnonalat muodostaisivat monisektoraaalisen palvelukokonaisuuden. Aikuistumisen tuen määrä ja laatu määriteltäisiin yhdessä aikuistuvan nuoren kanssa niin, että se sekä vastaa nuoren tarpeisiin ja odotuksiin että on yhdessä nuoren kanssa asetettuihin tavoitteisiin nähden vaikuttavaa, johdonmukaista ja pitkäkestoisista. Aikuistumisen tuki on rakennettava niin, että nuori voi sitoutua suunnitelman tavoitteisiin ja niiden saavuttamiseksi tarjottavaan tukeen. Tuen tulisi olla tarvittaessa alussa hyvinkin intensiivistä ja tarpeen vähentyessä asteittain vähenevää.

Aikuistumisen tuki sisältäisi esimerkiksi seuraavia kokonaisuuksia: asunnon hankkiminen ja asumisen tuki, tukea arjessa toimimiseen, talous- ja velkaneuvonta, tukihenkilö, toimeentulon turvaaminen, vapaa-ajan ja harrastusten tukeminen, psykososiaalinen tuki, kuntoutus ja päihdekuntoutus sekä opiskelujen ja työllistymisen tuki ja valmennus. Menettely olisi samankaltainen, kuin voimassaolevassa lastensuojelulaissa. Nuorella tulisi olla tarvittaessa oikeus tukihenkilöön, joka voisi jatkaa itsenäistymisen tukemisessa esimerkiksi huostaanoton päättymisen tai vankilasta vapautumisen jälkeen tai tukea tarvittaessa opintoihin ja työelämään kiinnittymisessä. Aikuistumisen tuki sisältäisi oikeuden lääkärin ja hammaslääkärin toimittamiin terveystarkastuksiin (mukaan lukien seksuaaliterveys) aikuistumisen tuen aikana ja sen päättyessä.

Palvelukokonaisuudesta tehtäisiin yksi yhteinen tavoitteellinen ja eteenpäinkatsova suunnitelma, johon määriteltäisiin kunkin hallinnonalan vastuut tuen järjestämisessä. Palvelukokonaisuuteen olisi yhteensovittettava mahdolliset rangaistusajaiset toimet.

Aikuistumisen tuen kokonaisuuden varmistamiseksi täysi-ikäisten tarvitseman räätylaidyn tuen, lastensuojelulain mukainen jälkihuolto voitaisiin rajata alle 18 vuotiaisiin. Lastensuojelulakia tulisi muuttaa lisäksi niin, että siirtyminen sijaishuollosta aikuistumisen tukeen olisi valmisteltava jo sijaishuollon aikana. Itsenäistymistä tulisi voida harjoitella tavoitteellisesti sijaishuollon aikana esimerkiksi itsenäisen asumisen harjoittelun ja/tai tukihenkilön avulla. Huostaanoton lopettamista valmisteltaessa sosiaalityöntekijän tulisi arvioida lapsen ja perheen kuntoutus- ja arjen tuen tarve, mikä voi sisältää koulunkäyntiin, asuntoon, asumiseen, opintoihin tai työhön liittyvän tuen. Aikuistumassa olevan nuoren omaa vanhemmuutta olisi tuettava tilanteissa, joissa nuoresta on itsestään tullut sijaishuollon aikana vanhempi.

Aikuistumisen tuen piirissä oleville nuorille tulisi varmistaa turvallinen asunto sekä tarvittaessa riittävä tuki asumiseen osana elämänhallinnan ja tulevaisuuden rakentamista. Asumisen järjestämisessä hyödynnetään ensi sijassa jo olemassa olevaa valtion tuella rahoitettua asuntokantaa, eli käytännössä kaupunkien vuokra-asuntoja sekä järjestöjen ja yhteisöjen omistamia nuorisoasuntoja. Näiden asuntojen kysyntä on varsinkin suurimmissa kaupungeissa huomattavasti niiden tarjontaa suurempaa. Siksi niiden lisäksi tarvitaan myös välivuokrauksen kehittämistä sekä vapaarahoitteisia, yksityisten vuokramarkkinoiden asuntoja, jotta kaikille aikuistumisen tuen piirissä oleville nuorille voidaan järjestää asunto.

Valtion tukemat vuokra-asunnot (ARA-asunnot) on osoitettava niitä eniten tarvitseville. Valtioneuvoston asetuksen asukkaiden valinnasta arava- ja korkotukivuokra-asuntoihin (166/2008) mukaan etusijalle on asetettava asunnottomat ja muut kiireellisimmässä asunnontarpeessa olevat, vähävaraisimmat ja pienituloisimmat hakijaryokakunnat. Vuokranantajien näkökulmasta asunnon vuokraaminen edellyttää varmuutta, että asukas saa asumiseensa tarvitsemansa tuen, ei häiritse muita asukkaita ja maksaa vuokransa. Asuntotarjonnan lisäämiseksi tulee myös luoda yhteistyökäytäntöjä nuorisoasuntojen omistajien kanssa.

Aikuistumisen tuen piirissä olevien nuorten tunnistaminen ja aikuistumisen tuen piiriin ohjaaminen voi edellyttää tarkennuksia myös eräisiin muihin erillislakeihin. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla olevaa ammatillisen koulutuksen lainsäädäntöä on vastikään uudistettu ja lain toimeenpanosta ei ole vielä riittävästi kokemusta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluva erityislainsäädäntö ottaa huomioon lasten ja nuorten tuen tarpeet opetuksessa ja koulutuksessa. Käytännössä esimerkiksi sijaishuollossa olevien, vaativaa erityistä tukea tarvitsevien, neuropsykiatrisesti oireilevien ja rikoksista tuomittujen nuorten tarvitsema tuki ei kuitenkaan ole riittävä näiden nuorten perusopetuksen toteutumiseksi, loppuun saattamiseksi ja aikuistumisen tukemiseksi. Perusopintojen loppuun saattaminen tulisi mahdollistaa oppivelvollisuusiän ylittäneille. Tämä saattaa edellyttää lainsäädännön tarkentamista niin,

että esimerkiksi sosiaaliset syyt mahdollistaisivat pidennettyn oppivelvollisuuden tai oikeuden perusopetukseen oppivelvollisuuden päättymisen jälkeen perusopintojen loppuun saattamiseksi. Asia tulisi selvittää erikseen.

Vaativaa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden sekä sijaishuollossa olevien vaikeasti oireilevien nuorten osalta käytännössä puuttuu riittävä ja systemaattinen arviointi perusopintojen jälkeisestä tuen tarpeesta. Toisen asteen koulutuksessa on vahvistettava räätälöityä tukea esimerkiksi sijaishuollossa olleille tai syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Tulisi myös arvioida, kuinka ja millaisin tukikeinoin opinnoista putoavat nuoret saataisiin takaisin opintojen pariin.

Nykyinen opetuksen tukijärjestelmä ei tavoita eikä etsivä nuorisotyö kaikilta osin tue riittävästi syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuistumista. Uudessa erillislaissa tulisi selkeästi kirjata sivistys- ja opetustoimen ja sosiaalihuollon yhteistyövelvoite ja vastuut.

Nuorisolaissa säädetty etsivä nuorisotyö on ainoa nuorille kohdistettu palvelu, johon on osoitettu valtion korvamerkittyä rahoitusta. Etsivän nuorisotyön tehtävänä on tavoittaa tuen tarpeessa oleva nuori ja auttaa häntä sellaisten palvelujen ja muun tuen piiriin, joilla edistetään hänen kasvuun, itsenäistymistään, osallisuuttaan yhteiskuntaan ja muuta elämänhallintaansa sekä pääsyään koulutukseen ja työmarkkinoille. Palvelujen ja muun tuen piiriin auttaminen ei välttämättä riitä tukemaan nuoren itsenäistymistä varsinkaan, jos olemassa olevilla palveluilla ei kyetä vastaamaan nuoren monialaiseen ja kompleksiseen tuentarpeeseen. Erityisesti paljon ja vaativaa tuen tarvetta omaavien nuorten osalta tarvitaan lisäsitoutumista kanssakulkijuuteen sekä valmentavaa työtä. Tämä saattaa edellyttää toimintamallien uudistamista.

Rikosseuraamuslaitoksen ja sosiaalihuollon viranomaisten osalta uuteen erillislakiin tulisi kirjata yhteistyövelvoite rangaistusten täytäntöönpanon aikaisiin toimiin esimerkiksi viittaussäännöksillä seuraamuslainsäädäntöön. Vastaavanlaisten viittaussäännösten tarve tulisi arvioida lainsäädännön valmistelussa kokonaisuudessaan myös muiden erillislakien osalta työ- ja elinkeinoministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön sekä ympäristöministeriön osalta. Tämä edistäisi erillislainsäädännön tuntemusta eri hallinnonalojen välillä.

Jälkihuollon uudistamisen tavoite on tukea nuorten itsenäistymistä ja aikuistumista ja tässä onnistuminen edellyttää vahvaa tukea kaikissa siirtymävaiheissa. Yksi keskeinen siirtymä on siirtyminen työelämään. On siis olennaista, että myös pääsy työelämään kuuluu aikuistumisen tuen kokonaisuuteen, varsinkin kun jälkihuollon ikäraja nousee 25 ikävuoteen. Tämä tarkoittaisi, että aikuistumisen tuessa sovitaan myös työllistymistä edistävästä palveluista, jotka perustuvat henkilökohtaiseen palvelutar-

vearvioon. Aikuistumisen tuki voisi sisältää esimerkiksi pääsyn monialaiseen työllistämistä edistävään palveluun, jossa on oltava riittävä osaaminen kohdata erityisen tuen tarpeessa olevia nuoria. Yhteistyö sosiaalihuollon ja työvoimapalvelujen välillä tulee olla saumatonta.

Nuorten aikuisten aikuistumisen tuki ei voi jäädä yksin lastensuojelunlain uudistamisen varaan varsinkaan jälkihuollon ikärajan noustessa 25 vuoteen. Työryhmä esittääkin uuden erillislain ja lainsäädäntökokonaisuuden monihallinnollisen valmistelun välitöntä aloittamista. Samalla olisi arvioitava, kuinka eri hallinnonalat voidaan parhaiten sitouttaa ja velvoittaa nuorten aikuistumisen tukemiseen ja mitä muutoksia tarvitaan eri hallinnonalojen erillislainsäädäntöön.

2.2 Aikuistumisen tuen ohjelma

Aikuistumisen tuki edellyttää toimintamallien uudistamista.¹ Työryhmä ehdottaa, että asetetaan työryhmä valmistelmaan periaatteet esitykselle kansallisesta ohjelmasta, jonka tavoitteena on luoda aikuistumisen tuen kokonaisuus nuorten aikuisten toimintakyvyn ja itsenäisen toimijuuden vahvistamiseksi sekä ylisukupolvisen huono-osaisuuden vähentämiseksi. Aikuistumisen tuki -ohjelma ehdotetaan sisällytettäväksi tulevan hallituksen hallitusohjelmaan strategisena hankkeena. Se on verrattavissa vuonna 2007 toimeenpantuun Asunto ensin – periaatteen juurruttaneeseen hankkeeseen.

Monisektorisen ohjelman käynnistämisestä voitaisiin tehdä valtioneuvoston periaatepäätös. Sen valmistelusta, johdosta ja koordinaatiosta sovittaisiin tarkemmin valtioneuvoston kanslian ja ohjelmaan osallistuvien ministeriöiden kesken. Ohjelma olisi rakenteeltaan kolmitasoinen ja sen valmistelussa ja toteutuksessa huomioitaisiin asiakaslähtöisyys ja -osallisuus sekä erilaiset asiakasryhmät ja palvelutarpeet. Osana ohjelmakokonaisuutta vahvistettaisiin ja kehitettäisiin toimintatapoja, joiden kautta kohderyhmänä olevat nuoret pääsisivät mukaan kehittämistyöhön.

Kansallisen tason tavoitteena olisi tukea mahdollisten lainsäädäntömuutosten toimeenpanoa ja sektori-/ministeriökohtaisten kehittämishankkeiden toteutusta. Kansallisella tasolla luodaan ohjelman toimeenpanon edellytykset.

Ohjelma kattaisi 10 suurinta kaupunkia sekä niiden kanssa rakenteellista palveluyhteistyötä tekevät kunnat. Tämä ohjelmakokonaisuus toteutettaisiin kaikkien mukaan

¹ Aikuistumisen tuen ohjelma koordinoidaan Asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn toimenpideohjelman seuraavan vaiheen kanssa.

tulevien valtionhallinnon toimijoiden, ministeriöiden, rahoittajien, kaupunkien ja järjestöjen laajapohjaisessa kumppanuudessa. Ohjelma-kaupungit olisivat: Helsinki, Espoo, Tampere, Vantaa, Oulu, Turku, Jyväskylä, Lahti, Kuopio ja Pori. Niiden kanssa laadittaisiin aiesopimukset ja toimeenpanosuunnitelmat, joissa määriteltäisiin myös rahoitusvastuut. Ohjelman aikajänne olisi kahdeksan vuotta, mutta rahoitusraami määriteltäisiin ensin neljäksi vuodeksi. Kaupunkikohtaisesti määriteltäisiin keskeiset toimijat, jotka ovat valmiita sitoutumaan yhdessä tekemiseen uudella tavalla.

Suurten kaupunkien ohjelmakokonaisuuden kohderyhmänä olisivat sekä sijaishuollossa olleet että heihin rinnastettavissa olevat, erityistä tukea tarvitsevat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret (esimerkiksi vankeus- tai yhdyskuntaseuraamukseen tuomitut, toimintakyvyn puutteita ja elämänhallinnan ongelmia omaavat, koulutuksen- ja työelämän ulkopuolella pitkäaikaisesti olevat nuoret sekä ilman huoltajaa alaikäisinä maahan tulleet turvapaikanhakijat). Toimenpidekokonaisuus rakentuisi palvelulupauksesta, johon sisältyy kolme keskeistä kokonaisuutta: 1) asuminen ja asumisen tuki; 2) toimeentulo ja talouden hallinta, koulutus ja työ sekä 3) turvallinen aikuinen, säännöllinen kontakti tukihenkilöön ja arkisen selviytymisen tuki.

Kolmannen tason muodostaisivat ohjelmakaupungeissa toteutettavat täsmähankkeet, joilla luotaisiin räätälöidyt palvelukokonaisuudet eniten palveluja ja tukea tarvitseville nuorille. Tässä kokonaisuudessa palvelujen tarve kohdentuu ennen kaikkea päihde- ja mielenterveyspalveluihin ja järjestöjen rooli julkisia palveluja täydentävänä toteuttajana on tärkeä. Edellä mainitun kokonaisuuden rahoituksessa voitaisiin hyödyntää vaikuttavuusinvestointeja. Vaikuttavuuden lisäämiseksi on ohjelmassa kiinnitettävä erityistä huomiota koulujen ja oppilaitosten, nuorisotoimen, sosiaali- ja terveystoimen sekä TE hallinnon rakenteellisen yhteistyön kehittämiseen ja vahvistamiseen.

Valtioneuvoston periaatepäätös ja tarvittavat rahoituspäätökset voitaisiin tehdä ja ohjelma voisi alkaa vuoden 2020 aikana. Ohjelman toimeenpano koordinoitaisiin lainsäädännön muutosesityksen kanssa.

2.3 Jälkihuollon taloudellisen tuen uudelleen arviointi

Voimassaolevan lastensuojelulaki sisältää taloudellisen tuen osana nuorelle laadittavaa jälkihuoltosuunnitelmaa. Taloudellinen tuki voi sisältää mitkä tahansa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja tukitoimet sekä yleiset sosiaaliturva- ja opintososiaaliset etuudet, joihin nuori voi turvautua ja joita nuori voi hakea myös jälkihuollon päätyttyä. Nuoren omat tulot jälkihuollon aikana vaihtelevat, kuten muillakin nuorilla, mutta hän

on oikeutettu saamaan yleisten etuuksien lisäksi erityistä taloudellista tukea lastensuojelusta yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti.

Lähtökohtana on, että täysi-ikäinen nuori hankkii itse oman toimeentulonsa. Itsenäistymisvara on lapsen tai nuoren itsenäistymistä varten varattua rahaa, jota kunta kerryttää lapsen, nuoren tai hänen vanhempiensa puolesta ja antaa lapselle tai nuorelle siinä vaiheessa, kun varoja itsenäistymisessä tosiasiallisesti tarvitaan. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomuksen 6/2012 mukaan, kunnissa jälkihuollon tuen osalta toteutuu parhaiten taloudellinen tuki.

Itsenäistymisvarat

Itsenäistymisvarojen kerryttäminen perustuu lastensuojelulakiin. Kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle tai nuorelle on itsenäistymistä varten sijaishuollon aikana kalenterikuukausittain varattava määrä, joka vastaa vähintään 40 % hänen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Näitä tuloja ovat esimerkiksi elatusapu, elatustuki, eläkkeet, elinkorot ja avustukset. Määrää laskettaessa lapsilisää ei oteta huomioon. Kunnalla on mahdollisuus varata lapsen omista tuloista enemmänkin kuin 40 % lapsen itsenäistymistä varten, mutta käytännössä itsenäistymisvaroja kerrytetään yleensä vain 40 %. Lapsi voi saada sijaishuollon aikana esimerkiksi perinnön tai rikosvahinkokorvauksen, joka ei ole asiakasmaksuissa huomioitavaa tuloa.

Jos lapsella tai nuorella ei ole asiakasmaksuista annetussa laissa tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia tai jos ne ovat riittämättömät, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tuettava itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla. Myös sijoituksen kesto vaikuttaa kertyneiden itsenäistymisvarojen määrään. Kunta antaa enemmän taloudellista tukea niille, joille ei ole kertynyt riittävästi omaa itsenäistymisvaraa heidän tarpeisiinsa nähden.

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Itsenäistymisvarat annetaan lapselle tai nuorelle jälkihuollon päättymiseen mennessä tai itsenäistymisen tukemiseen tai turvaamiseen liittyvästä erityisestä syystä viimeistään lapsen tai nuoren täyttäessä 21 vuotta.

Itsenäistymisvara kertyy nuoren näkökulmasta, kuten omalle henkilökohtaiselle pankkitilille säästettäessä tapahtuisi. Raha ei kuitenkaan ole vapaasti nuoren käytettävissä, vaan sen maksaminen toteutuu suunnitelmallisesti jälkihuollon aikana. Varojen maksamisen lähtökohtana on nuoren henkilökohtainen tilanne ja taloudellisen tuen

tarve voi vaihdella jälkihuollon aikana. Nuori voi pärjätä ilman taloudellista tukea täytessään 18 vuotta, mutta voi tarvita sitä muutaman vuoden kuluttua.

Taloudellinen tuki tuo turvaa sijaishuollosta itsenäistyvälle nuorelle

Jälkihuollon aikana saatu rahallinen tuki on taloudellisesti merkittävä etu. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on huolehdittava, että itsenäistymisvarat voidaan tosiasiassa käyttää lapsen tai nuoren itsenäistymistä tukevaan toimintaan ja niihin liittyviin hankintoihin. Tällaisia menoja voivat olla mm. oman asunnon kalustus, työpaikan saamiseksi tarvittavat hankinnat, opiskelumateriaalit, varojen siirto asuntosäästötilille sekä tietokoneen, siihen tarvittavan ohjelman tai ajokortin hankinta.

Mikäli nuori joutuu hakemaan toimeentulotukea, Kelan ja kunnan on arvioitava erikseen voidaanko itsenäistymisvaroja huomioida käytettävissä olevina tuloina toimeentulotukea määrättäessä. Itsenäistymisvarat sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen hallussa ollessaan eivät ole toimeentulotukilain tarkoittamassa mielessä jälkihuollossa olevan toimeentulotukiasiakkaan varoja, eivätkä siis hänen määrättävissään ja käytettävissään. Itsenäistymisvaroihin ei siis voida myöskään kohdentaa toimeentulotukilain mukaista perintää.

Itsenäistymisvarat voidaan nähdä nuorten taloudellista itsenäistymistä tukevana tekijänä. On tärkeää, että siirtymävaihetta itsenäiseen elämään eivät kuormita huomattavat taloudelliset vaikeudet, kuten velkaantuminen. Taloudellista haavoittuvuutta lisää se, ettei jälkihuollossa olevien nuorten vanhemmillä usein ole mahdollisuutta tukea nuorta taloudellisesti.

Nykytilanteen haasteet

Nuoret ovat eriarvoisessa asemassa itsenäistymisvarojen kertymisen suhteen. Kuntien käytännöissä on eroja asiakasmaksulain tarkoittamien tulojen perinnässä sijoituksen aikana. Työntekijät eivät aina miellä sijoituksen aikaisen perinnän vaikuttavan nuoren tulevaisuuteen ja kunnan talouteen. Esimerkiksi Helsingissä yleisimmin perittyjä etuuksia ovat elatustuki, vammaistuki ja perhe-eläke. Elatustuesta ei voida tehdä itsenäistymisvaroihin perintää, jos elatussopimusta ei ole tehty. Tämä on usein syynä siihen, ettei itsenäistymisvaroja kerry.

Talouden hallinnan opettelu on tärkeää jokaiselle nuorelle osana itsenäistymistä, mutta lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle se on erityisen haastavaa. Kaikki nuoret eivät saa ohjausta talouden hallintaan nykytilanteessa ja kuntien käytännöt vaihtelevat.

Jatkoehdotus

Toteutetaan valtakunnallinen tai suurimmat kaupungit kattava selvitys siitä, miten kunnat toimivat jälkihuollon taloudellisen tuen suhteen ja onko itsenäistymisvarojen osalta olemassa eriarvoistavia ja epäoikeudenmukaisia käytäntöjä. Selvityksen perusteella on määriteltävissä:

- a) miten lainsäädäntöä tulisi tarkentaa taloudellisen tuen myöntämisen, itsenäistymisvarojen kerryttämisen sekä taloudellisen neuvonnan antamisen osalta ja
- b) tulisiko määrittää aikuistumisen starttiraha, joka maksettaisiin kaikille.

2.4 Kustannukset

Lastensuojelu kuuluu sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle. Jälkihuollon kustannusten arvioidaan olleen vuonna 2017 noin 27–35 miljoonaa euroa. Jälkihuollon asiakkaista 86 % on 18 vuotta täyttäneitä. Vuosittain uusia jälkihuollon piiriin tulevia 18-vuotiaita on arviolta 1500. Jälkihuoltovelvoitteen ikärajan noustaminen 25 ikävuoteen tarkoittaa jälkihuollossa olevien nuorten määrän kasvua seuraavat neljä vuotta. Toisin sanoen 20-vuotiaiden jälkihuolto-oikeus jatkuu neljä lisävuotta, jona aikana he eivät poistu iän perusteella jälkihuollon piiristä. Tuen tarve yleensä vähenee kuitenkin iän myötä. Jälkihuollon ikärajan noususta on arvioitu aiheutuvan 12 miljoonan euron lisäkustannus seuraavan neljän vuoden aikana. Tällöin jälkihuollon kokonaiskustannukset nousisivat vuositasolla arviolta 75–83 miljoonaan euroon. Lisäkustannusten määrä riippuu siitä miten lainsäädäntöä jatkovalmistelussa tarkennetaan. Jälkihuollon ikärajan noustessa on oletettavaa, että 18 vuotta täyttäneiden osuus jälkihuollon asiakkaissa nousee hieman. Näin ollen lastensuojelun jälkihuollon kokonaiskustannuksista vähintään 86 % eli 64–71 miljoonaa euroa siirtyisi aikuistumisen tukeen. Muutoksen alkuvaiheessa on tarpeen myös lisätä sosiaalityöntekijöiden resurssointia.

Aikuistumisen tuen ohjelman kustannukset jakautuvat valtion ja kuntien kesken. Lisäkustannus on neljän vuoden ajanjaksona 5–8 miljoonaa euroa riippuen toiminnan mitoituksesta.

Oikeusministeriön hallinnonalalle ei synny merkittäviä lisäkustannuksia. Samanaikaisesti on kuitenkin kehitettävä nuorten vankien osastoja ja sosiaalisen tuen palveluja vankiloissa ja vapautumisen tukemisessa. Tähän liittyvät ehdotukset tulevat oikeusministeriön hallinnonalalta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle ei synny merkittäviä lisäkustannuksia.

Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalle syntyy noin 1,5 miljoonan euron lisäkustannukset. Erikseen on kuitenkin arvioitava työttömyysturvan ja henkilökohtaisen tuen muutosten kustannukset.

Ympäristöministeriön osalta hyödynnetään olomassa olevaa asuntokantaa, mukaan lukien nuorisoasunnot. Investointiavustusvaltuutta myönnetään erityistä tukea asumiseensa tarvitsevien asuntojen rakentamiseen. Erillisiä lisäkustannuksia ei synny.

Pitkällä tähtäimellä uudistus tuo yhteiskunnalle kokonaissäästöjä. Syrjäytyminen on inhimillisen kriisin ohella suuri taloudellinen haaste yhteiskunnalle ja uhka yhteiskunnan koheesiolle. Arvioiden mukaan peruskoulun varaan jäävästä henkilöstö aiheutuu hänen elinajaltaan noin 295 000 euron menetys julkishallinnolle. Jos tarkastelemme esimerkiksi vuonna 1987 syntyneitä, kun he täyttivät 30 vuotta, ei 7 903 henkilöllä ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa. Tästä seuraa yllä mainitun laskelman perusteella yhteiskunnalle yhteensä 2,3 miljardin euron kustannukset elinkaaren aikana. Kustannukset syntyvät menetetyistä tuloveroista ja maksetuista työmarkkina-, asumis- ja toimeentulotuista. Lukua voidaan pitää minimikustannuksena, sillä siitä puuttuvat esimerkiksi kulutusverot, työttömien aktivointitoimenpiteet, erikoissairaanhoidon, työkyvyttömyyseläkkeet yms. Kaikki aikuistumisen tuen vaikuttavat toimenpiteet pitkäaikaisasiakkuuden vähentämiseksi tulevat olemaan julkistaloudellisesti kannattavia.

